

בניית תוכנית כישורי חיים כיתתית בהתאם לזיהוי הצרכים הכיתתיים

כתבה : לאה אלמליח , בית ספר ממלכתי ג' מעלה אדומים

הרציונאל

המחנך בכיתתו אחראי לקידום האקלים החברתי , כשם שהוא אחראי על קידום ההישגים הלימודיים בכיתה . דרישה זאת מעוגנת עתה בחוזר המנכ"ל החדש המגדיר את תפקידו של המחנך בהתפתחות ובהתקדמות החברתית של הכיתה.

פותחו כלים למדידת ההתקדמות של התלמידים בתחומים הלימודיים- רמת הקריאה בהשוואה לנורמה של הגיל, רמת השליטה בחשבון וכד'.

ישנו צורך לפתח כלי שיאפשר למחנך הכיתה לאבחן את המצב החברתי בכיתתו ולבנות את תוכנית כישורי החיים בהתאמה לצרכים אלו .

תפקיד הכלי הוא :

1. **הכוונה למחנכים** להבחין ולבדוק עניינים חברתיים ונושאים רגשיים בכיתה .
עצם הצורך לענות על השאלות ולבצע את המיפוי מהווה התערבות בפני עצמה במיקוד תשומת הלב של המחנכים בנושאים מרכזיים הקשורים לדינאמיקות החברתיות המתקיימות בכיתתם.
2. **מיקוד העבודה** סביב הנושאים שעלו במיפוי ובניית תוכנית התערבות חברתית ייחודית התואמת את צרכי הכיתה .
3. **מדידת ההישגים** וההתקדמות של הכיתה באותם נושאים במהלך השנה ובדיקת האפקטיביות של תוכנית ההתערבות וקביעת כיווני המשך העבודה .

דרך עבודה כזאת הופכת את תוכנית כישורי חיים לאמצעי בקידום המטרות החברתיות והרגשיות של הכיתה.

דרך עבודה כזאת מאפשרת למורה החדש שמקבל את הכיתה לקבל מידע על המצב החברתי ועל התוכניות שהופעלו בעבר .

מהלך העבודה

בתחילת השנה מקבלת כל מחנכת שאלון שאותו היא ממלאת במהלך מספר שבועות תוך כדי ההיכרות עם הכיתה . השאלון הוא המיפוי החברתי של הכיתה , והוא הבסיס לבניית תוכנית ההתערבות במהלך השנה.

היועצת יכולה להנחות את המחנכים במילוי השאלון באופן קבוצתי ולשבת עם כל מחנכת באופן פרטני על המצב החברתי בכיתה .

מתוך התמונה העולה במיפוי נגזרות מטרות העבודה בכיתה .

קווים לתיאור מצב חברתי – מיפוי

1. **מנהיגות כיתתית** – האם יש מנהיגות, מה האופי שלה – מנהיגות חיובית שלילית, מאבקי כוח סביב המנהיגות, מלכת הכיתה/מלך הכיתה – מה אופי המלך? טוטליטרי, משעבד, משתף ומפרגן וכד'
2. **מבנה חברתי** – קבוצות והיחסים ביניהם (למשל אפשרות מעבר קלה בין הקבוצות, גמישות או נוקשות וחסימות בין הקבוצות) מידת ההיררכיה בין הקבוצות (למשל קבוצות יוקרתיות ומשפיעות לעומת קבוצות דחיות וחסרות השפעה) (יחסי בנים ובנות בכיתה).
3. **רמת הפתיחות בשיח הכיתתי** – באיזו מידה ניתן לקיים שיחה ריגשית בעלת משמעות בפורום הכיתתי, מידת הקבלה והאמפטיה כלפי כלל הילדים, האם ישנה תרבות של שמות גנאי ושימוש במידע המתגלה בשיח הכיתתי לשם פגיעה והעלבה של ילדים.
4. **עצמאות מול כניעה וביטול עצמי** – באיזו מידה ילדים יכולים ללמוד לבטא דעות שונות ועצמאיות מבלי להיפגע? מידת הלחץ הקבוצתי המופעל בכיתה, כיווני הלחץ הקבוצתי (מראה על הנורמות של הכיתה והערכים החשובים) הדרכים בהם מופעל הלחץ הקבוצתי – מילולי, פיזי, חרמות, וכד'
5. **רמות שיתוף הפעולה** – יכולת עבודה קבוצתית, באיזו מידה מתאפשר לילדים שונים לתרום תרומה ייחודית, מידת השיתוף של ילדים פחות פופולאריים או חריגים, שיתוף פעולה במצבי חיים שונים – הפסקות, מסיבות, טיולים ועוד ..
6. **פעילות חברתית** – היקף הפעילות החברתית בכיתה ומחוצה לה – כמה תלמידים לוקחים חלק בפעילות, כמה תלמידים לא משתתפים ולמה. מי יוזם את הפעילות? כמה תלמידים שותפים בתכנון ובביצוע? תפקיד ההורים בפעילות החברתית
7. **דפוסי התמודדות עם קונפליקטים** – מה קורה כאשר יש קונפליקט בין יחידים, קבוצות? באילו דרכי פתרון משתמשים? פנייה למורה, אלימות מילולית, אלימות פיזית, מעורבות הורים בקונפליקטים, יכולת לשוחח ולמצוא פתרונות, קונפליקטים ממושכים שלא נפתרים ונשארים "על אש קטנה" ומידי פעם פורצים.
8. **עזרה הדדית** – בין מי למי? כמה? באילו נושאים? מעורבות המורה בעניין, מעורבות ההורים ...

מטרות לעבודה חברתית בכיתה

- מטרות העבודה החברתית יגזרו בהתאמה למה שעלה במיפוי.
- להלן מספר דוגמאות למטרות אפשריות שנגזרו מכל אחד מהסעיפים בשאלון:
1. פיתוח מנהיגות כיתתית בעלת אוריינטציה דמוקרטית, מנהיגות חיובית שתומכת בערכים מוסריים, מנהיגות לא דורסנית, לא פוגענית, שמגלה אחריות והתחשבות בכלל הכיתה ולא משתמשת לרעה בכוחה.
 2. הגמשת יכולת המעבר מקבוצה חברתית אחת לאחרת. הגמשת הסטריאוטיפים לגבי קבוצות חברתיות בכיתה.
 3. קידום הפתיחות בשיח הכיתתי על ידי חיזוק האמון בין הילדים וקביעת כללי שיח מוגן.
 4. חיזוק המודעות של הילדים לקיומו של לחץ קבוצתי – שקילת היתרונות והחסרונות של לחץ כזה, וחיזוק היכולת של ילדים לעמוד באומץ מולו.

5. הגברת היכולת של הילדים לשתף פעולה במצבי חיים שונים.
6. הגברת היקף הפעילות החברתית הכיתתית, תוך שיתוף כמה שיותר ילדים.
7. להקנות לילדים כלים להתמודדות עם קונפליקטים למשל כלים גישוריים, שפת הג'ירף ושפת התן מודלים לפתרון בעיות ועוד.
8. לעודד את העזרה ההדדית בין ילדי הכיתה, בין ילדי הכיתה לכיתות נמוכות ועוד.

קביעת מדדי הצלחה

לאחר שכל מחנכת בוחרת מטרה אחת או שתיים שבהן תתמקד העבודה שלה לאורך השנה, עליה לשאול את עצמה את השאלה: איך אדע אם באמת הצלחתי, האם באמת קידמתי את הכיתה? מדדי ההצלחה צריכים להיות פשוטים ומדידים כדי שנוכל להבחין בהם. דוגמאות למדדי הצלחה:

1. פיתוח מנהיגות- הילדים המקובלים בכיתה מתייחסים בכבוד אל ילדים פחות מקובלים, למשל: מזמינים את כולם למסיבות, לא פוגעים בילדים, משתפים אותם במשחקים וכד'
2. ילדים מקבוצה מסוימת מקיימים יחסים טובים גם עם ילדים מקבוצות אחרות.
3. בכיתה מתקיימות שיחות בנושאים עם תכנים רגשיים וילדים משתתפים בשיחות באופן חופשי ומבלי לקבל הערות מעליבות.
4. 2-3 מקרים שבהם ילדים הצליחו לעמוד בפני לחץ חברתי ולבטא דעות שונות מדעת רוב הכיתה.
5. קיום מספר פעילויות קבוצתיות מוצלחות (בלי מריבות, תוצרים סבירים) באחד מתחומי החיים שנבחרו למשל: בעבודה לימודית קבוצתית, בתכנון פרויקט או מסיבה או תערוכה, במשחק כדורגל בהפסקה ועוד.
6. התקיימו מספר מסוים של פעילויות חברתיות מחוץ למסגרת הכיתה. בפעילויות השתתפו....מילדי הכיתה. את הפעילות ארגנו...מילדי הכיתה.
7. בעת התעוררות קונפליקט הילדים השתמשו בכלים שלמדו בשיעור כישורי חיים ופתרו בהצלחה קונפליקט.
8. מספר מסוים של פעמים בשבוע בהם המחנכת הבחינה שילדים עזרו זה לזה. או לחילופין- ספירת מקרי העזרה ההדדית על ידי דיווח עצמי של הילדים.

בניית תוכנית עבודה

לאחר שנקבעו המטרות ומדדי ההצלחה אפשר להתחיל לבנות את תוכנית העבודה. הבסיס לתוכנית העבודה הוא מתוך תוכנית כישורי חיים. רצוי לשלב שיעורים ורעיונות מתוך מפתח הלב. חשוב מאוד לחשוב על חיבור התוכנית לתכנים הנלמדים בשיעורים שונים. למשל כשעובדים על נושא שיתוף פעולה רצוי לחבר בין עבודה קבוצתית שנערכת בשיעורים השונים לבין כישורי החיים הנדרשים לשם הצלחה בעבודה בקבוצות.